

ПО ПРИНЦИПУ АКЦИЈЕ И РЕАКЦИЈЕ

У време хладног рата трку у наоружавању водиле су велике војне силе и главне чланице некадашњих војно-политичких блокова. Биле су бројчано и просторно ограничене, јер се тај процес одвијао само на европском и северноамеричком континенту. Данас САД, чији су војни и технолошки потенцијали знатно већи него код осталих, одређују брзину, смер и ниво наоружавања света.

Протеклих двадесетак година постојале су два супротна тока у наоружавању и разоружавању савременог света. После дуготрајне и исцрпљујуће трке између суперсила и блокова током хладног рата, крајем осамдесетих забележени су најпре застој, а затим је и заустављање наоружавања. То је био узрок знатног смањења снага и количине наоружања, али и војних буџета. У другој половини деведесетих година поновно су повећани издаци одбране у земљама које слове за економске и војне силе савременог света.

■ ВОЈНИ РАСХОДИ

На врхунцу хладног рата и трке у наоружавању, као једној од његових битних одредница, савремени свет је, према проценама реномираних међународних и националних института и центара за војне студије, за војне потребе издвајао више од хиљаду милијарди америчких долара годишње, или око 5,6 одсто светског бруто производа. Крајем деведесетих година прошлог века, та бројка смањена је на око 760 милијарди долара, или 3,8 одсто бруто друштвеног производа. На тај начин, до 1998. године војни издаци у свету смањени су номинално за трећину у односу на претходни десетогодишњи период, а реално, због пада купне моћи долара, чак за половину.

Највећи део смањења војних расхода односио се на Совјетски Савез – Руску Федерацију, а знатно мање на САД. Према проценама стручњака западних земаља, војна потрошња бившег Совјетског Савеза била је приближна висини војног буџета САД. Крајем осамдесетих износила је око 300 милијарди долара годишње. После распада СССР-а и његовог трансформисања у Заједницу Независних Држава, нове земље, бивше совјетске републике, укључујући и Руску Федерацију, драстично су смањиле оружане снаге и војне издатке. Средином деведесетих година званични војни издаци тих земаља нису били већи од десет милијарди долара.

Војни буџет САД, који је 1988. године износио 292 милијарде долара, смањен је 1996. године на 256 милијарди. Европске земље чланице НАТОа нису смањивале нити повећавале војне издатке. Слично је било и са земљама у развоју.

Током последње деценије двадесетог века смањене су оружане снаге, количине наоружања и војне опреме многих земаља света. Од око 28 милиона припадника сталног састава оружаних снага држава савременог света, тај број је смањен на око 22 милиона. Такође је умањена производња средстава наоружања и војне опреме (НВО), посебно на територији бившег Совјетског Савеза, али и у осталим земљама које су биле чланице Варшавског уговора.

Међу европским чланицама НАТОа једино је Немачка, после уједињења, смањила оружане снаге са 685.000 на око 300.000 припадника.

Крајем деведесетих година заустављено је смањење војних расхода у свету и отпочело је њихово повећавање. У року од пет година, према подацима Међународног института за стратегијске студије у Лондону, глобални војни расходи у свету повећани су за око 250 милијарди долара – са 760 милијарди у 1998. години на 997 милијарди долара у 2003, а у 2005. години чак и на близу 1.000 милијарди долара.

Унапређење војних расхода на глобалном нивоу започеле су САД 1997/1998. године. За војни буџет издвајали су 274 милијарде долара током 1998. године, у 2003. око 400, а за 2005. годину око 430 милијарди долара. Повећавање војног буџета САД, према плановима Пентагона, треба да достигне 500 милијарди долара у 2010. години. У 2008. години он треба да износи близу 480 милијарди долара. У тим износима нису садржани издаци који се односе на покривање трошкова војних операција у Авганистану и Ираку, јер се оне финансирају из посебних фондова – око 100 милијарди долара годишње. Европске земље НАТОа нису следиле САД током повећања војних издвајања, па су њихови издаци смањивани све до 2000. године.

После САД, војне расходе увећала је и РФ, те велике азијске земље – Кина и Индија.

Након дезинтеграција СССР-а, који је бројао три и по милиона припадника оружаних снага, настале су промене у јачини и организацији оружаних снага РФ. У том процесу бројно стање њених оружаних снага износило је 960.000 припадника. Дуго РФ није обнављала средства НВО (Руска ратна морнарица, на пример, пуних десет година није увела у оперативни састав ниједан нови ратни брод) и војне издатке свела је на финансирање најнужнијих потреба.

■ ЕКОНОМСКО НАПРЕДОВАЊЕ

У другој половини деведесетих година отпочео је економски опоравак Русије. Бруто друштвени производ растао је шест до седам одсто годишње. Упоредо је порастао и њен званични војни буџет – са 6,7 милијарди долара у 1997. години на око 12 милијарди у 2003. години. У 2007. години војни буџет РФ износи око 20 милијарди долара.

Војноекономски аналитичари западних земаља процењују да су реални војни издаци РФ знатно већи од званичног буџета, из којег се не финансирају све активности. Међународни лондонски Институт за стратегијске студије процењује да су војни издаци РФ у 2006. години достигли 75,6 милијарди долара, што по величини представља други издатак у свету. Повећавање војних издатака

КИШОБРАН САВЕЗНИШТВА

Надметање земаља света у развоју и освајању нових војних технологија утиче на бројност (јачину), структуру, опремљеност и борбену употребу оружаних снага. Бројно стање оперативне војске пројектује се у односу на број становника. Смањује се и учешће војних расхода у бруто националном производу света – крајем прошлог века војни расходи у свету износили су око шест одсто, а у 2005. години мање од три. Умањене су и количине наоружања и војне опреме које се производе, али је повећана њихова ефикасност.

Нове војне технологије смањују потребу масовног груписања снага и средстава на бојишту, а повећавају потребу одбране од дејстава из ваздушног простора. У евентуалном оружаној сукобу између великих сила, војне операције би се могле водити у космосу и ваздушном простору. Непосредни судари снага на фронту могли би се избећи. Вероватно би и слика неког локалног или регионалног рата у будућности била другачија. Мање и неразвијене земље, које не располажу средствима најновијих технологија, међусобне ратове могу водити на класичан начин. То отежава њихове припреме за одбрану, предвиђа употребу различитих невојних средстава у рату или тражи заштиту под *кишобраном савезништва*.

ТЕХНОЛОШКИ ОКВИР

У будућности се очекује да у наоружавању учествује све већи број земаља света, те да оно обухвати и већи географски простор у односу на време хладног рата. Поред трке у наоружавању на глобалном нивоу, оно ће се водити и на мањим, регионалним геостратегијским подручјима. Наоружавање ће бити вертикално, односно кретаће се у техничко-технолошким оквирима. Глобални ниво наоружавања одвијаће се у троуглу – САД, РФ и НР Кина. Посебно место, у том смислу припадаће Европској унији, иако она није довољно компактно војно организована. Индија ће се развијати као регионална, а не самостална светска сила.

Било је првенствено намењено за унапређење стандарда припадника оружаних снага, опремање јединица новим средствима НВО и подизање борбених способности.

Народна Република Кина већ дуже времена остварује запажен економски и технички напредак. Кина је модернизацију своје армије уврстила међу приоритетне задатке, а њено квалитативно јачање и борбено оспособљавање спадају у основне стратегијске циљеве. Кина је своју гломазну и неделотворну војску из времена хладног рата, која је бројала око 4.500.000 припадника, преполовила, те је 2005. године свела на око 2.050.000. Очекује се да у 2008. години оружане снаге Кине имају близу 1.850.000 припадника. На основу одлука Владе у Пекингу одузето је право јединицама, командама и установама да се баве привредним делатностима и они се усмеравају на веће професионално оспособљавање. Кина је успешно извела конверзију војне индустрије, тако што је већи број капацитета оријентисала на производњу робе широке потрошње.

Војни буџет Кине је у 1988. години износио 5,6 милијарди долара, а 2006. године достигао износ од око 25 милијарди. Аналитичари на Западу сматрају да су званични подаци које Кина саопштава јавности само део стварних војних издвајања. Стручњаци лондонског Института процењују да је Кина у 2006. години за војне потребе издвојила 65 милијарди долара, што је сврстало на треће место у свету.

Кина је одавно ушла у круг пет нуклеарних светских сила и трку за освајање свемира. Успешним лансирањем сателита са људском посадом, у октобру 2003. године, потврдила је могућности којима располаже.

У новије време и Индија привлачи пажњу војних посматрача – због брзог економског развоја и техничког прогреса, али и војног јачања. По броју припадника оружаних снага Индија се налази на трећем месту у свету (1.130.000 људи). Њен војни буџет годишње износи око 20 милијарди долара. Значајан део тих финансијских средстава усмерава се на техничку модернизацију и квалитативно јачања војне силе.

Обнављањем нуклеарних проба – прву нуклеарну експлозију Индија је извела 1974. године, и убрзаним развојем ракетних система опремљених за ношење нуклеарног оружја, та земља потврдила је намеру да постане и војна ракетно-нуклеарна сила. Она такође тежи да своје ратне бродове позиционира на отворена мора и на тај начин доминира Индијским океаном. Наоружавање Индије прати и њен сусед Пакистан, који се, такође, уписао у клуб нуклеарних сила.

■ ЗАГРЕВАЊЕ ВЕЛИКИХ СИЛА

Међу војним силама Евроазијског континента посебну пажњу заслужује Јапан, друга економска сила света. Мада су му, после Другог светског рата, ограничене јачина и структура оружаних снага, војни издаци и излазак бродова изван властитих територијалних вода, Јапан има савремено организовану и добро опремљену армију са око 245.000 припадника. За њено одржавање и техничку модернизацију годишње се издваја око 45 милијарди долара. Тај износ повећава се у складу са растом бруто друштвеног производа (раније је био ограничен на мање од један одсто). Јапан је недавно Агенцију за одбрамбене снаге трансформисао у Министарство одбране и тако повећао значај војске у друштвеном животу земље и омогућио учествовање састава у мировним мисијама.

У време хладног рата трку у наоружавању водиле су велике војне силе и главне чланице некадашњих војно-политичких блокова. Биле су бројчано и просторно ограничене, јер се тај процес

ПРОБЛЕМИ ДАЛЕКОГ ИСТОКА

На Далеком истоку изражена су два проблема која доприносе регионалној трци у наоружавању – подељеност Корејског полуострва и одвојеност Тајвана од матичне земље. Чују се и најаве да ће се питање поделе Корејског полуострва решити по принципу уједињења две Немачке. Основна кохезиона снага која делује у том правцу јесте могућност да транзитционе проблеме Северне Кореје покрије моћни капитал Јужне Кореје. На тај начин би се смањило ниво наоружаности полуострва. За сада је Далеки исток прилично оптерећен бременом наоружања.

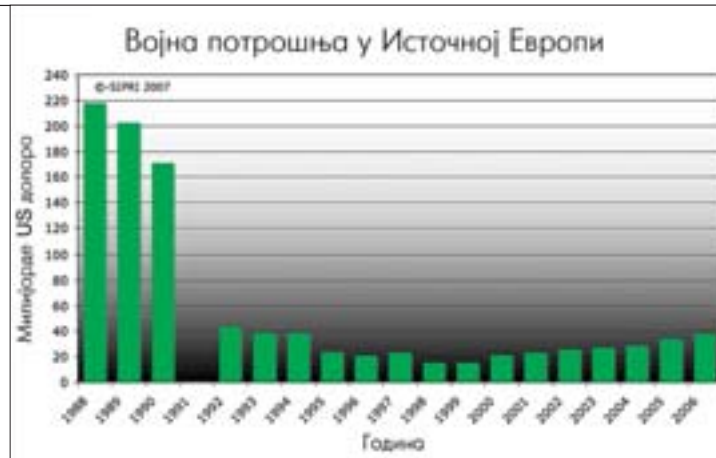

одвијао само на европском и северноамеричком континенту. Данас САД, чији су војни и технолошки потенцијали знатно већи него код осталих, одређују брзину, смер и ниво наоружавања света.

Данас се ни војна ни војнотехнолошка ситуација не може упоредити са трком у наоружавању из периода хладног рата. Учесници више нису изједначени, односно разликују се њихови војни потенцијали. САД су знатно испред осталих земаља, чиме диктирају темпо и смер њиховог наоружавања. Тако се донедавно могло говорити о некој врсти припрема или загревања осталих великих сила за нову трку у наоружавању равноправних или приближно равноправних учесника.

Сједињене Америчке Државе, на пример, самостално или са осталим земљама НАТО настоје да, у војном смислу, обухвати Руску Федерацију и са запада и са југа. Померајући границу према истоку, Алијанса је све присутнија у земљама некадашњих совјетских република, на јужним границама Русије. Успостављање електронског одбрамбеног штита Америка је званично објаснила као намеру да се одбрани од ракетно-нуклеарног напада из правца Северне Кореје или Ирана. Руски стручњаци процењују да штит, заправо, служи за одбрану од Русије. Како оцењују у САД, Русија једина има могућности да нападне Америку и њене европске савезнике.

Руски експерти, међутим, тврде да штит има и одбрамбену и офанзивну функцију. Зато Русија убрзава развој и производњу одбрамбених и нападахних средста-

НАПРЕДОВАЊЕ КИНЕ

Предводник у трци у наоружавању на глобалном нивоу у дужем периоду биће САД. На такав закључак упућују анализе њене економске, војне и политичке моћи. Бруто друштвени производ САД четири је пута већи него код осталих војних сила, а њен званични војни буџет око три пута од војних издатака Руске Федерације и Кине. Највеће шансе да достигне ниво војних издатака САД има Кина, уколико настави развој садашњим темпом – војни буџет на годишњем нивоу повећава по стопи од 12 до 15 одсто.

И Русија настоји да достигне остале светске силе у погледу ракетно-нуклеарне моћи, што захтева знатно већа издвајања за војску. На убрзавање трке у наоружавању утичу догађаји и на регионалном и на глобалном плану. Питање територијалне поделе Северног пола, на пример, један је од озбиљних разлога који може утицати на погоршавање односа између великих сила.

НЕРАВНОПРАВНИ ПРОТИВНИЦИ

На регионалном нивоу очекује се наставак, али и убрзавање наоружавања земаља Блиског, Средњег и Далеког истока. На Блиском и Средњем истоку наставиће се у будућности надметање неравноправних противника – Израела, који ужива подршку и заштиту најјаче светске силе, и Ирана и арапских земаља, које се наоружавају без усаглашене стратегије.

Сједињене Државе планирају повлачење војних снага из Ирака, али не и са Блиског истока. Најновија најјава да ће САД земљама тог региона испоручити средства ратне технике у вредности од 63 милијарде долара – 30 милијарди Израелу, 20 Саудијској Арабији и 13 Египту, представљаће снажан подстицај трци у наоружавању у том подручју.

ва стратегијске и оперативнo-тактичке намене. Председник Путин је, у више наврата, износио да Русија има системе ПРО који могу да зауставе сваки напад балистичких ракета, али и офанзивне ракетно-нуклеарне системе опремљене да пробију сваку заштитну завесу. За одбрану од напада стратегијским балистичким ракетама Русија је развила и усвојила у оперативну употребу противракетни систем Ц-400. Он спада у најсавременије системе те врсте у свету. Од офанзивних средстава Русија има *топљ-м* – интерконтиненталну балистичку ракету, која је способна да пробије сваки одбрамбени зид.

Дуго је запостављена РМ Русије, нарочито њена подморничка флота. Данас се и она убрзано реорганизује и обнавља. Бивши Совјетски Савез имао је око 200 подморница, а Русија данас 67. Разврстане су у четири категорије. Најважније су подморнице са нуклеарним погоном *делфин* и *тајфун*, којих Русија има 16, а опремљене су балистичким ракетама великог домета од 5.000 до 8.000 километара. Недавно су руски званичници најавили да ће њихови бродови за стално бити смештени у Средоземном мору. Почетком августа Русија је успешно извела и пробно лансирање балистичке ракете даље од 8.000 километара. Она настоји да савременим типовима сложених система оружја модернизује и остале видове ОС и родове војске.

Понашајући се по принципу *акција – реакција*, САД и Русија улазе у постепену трку у наоружавању, у које се све више укључују и остале земље на регионалном, али и глобалном нивоу. ■

Др Тодор МИРКОВИЋ

